

Η πανελλαδική στατιστική κατανομή των μετονομασιών των σύγχρονων οικωνυμίων ως μέσο για τη μελέτη της γλωσσικής αλλαγής

Abstract

The basic aim of this paper is to present a statistical analysis of the renaming of Modern Greek placenames. Such a research will shed more light on the artificiality of language change and the language policy involved as far as the renaming of non-Greek place names is concerned. Specifically, it shows that (a) renaming focuses mostly on Turkish, Slavic and Arvanite place names; (b) renaming is region- and policy-dependent; (c) the mechanisms of renaming (paretymology, calquing, substitution etc.) are origin- and region-dependent and involve mostly *strict* mechanisms, such as substitution, which alter both the form and the referentiality.

1. Εισαγωγή

Παρόλο που στην Ελλάδα υπάρχουν διάφορες έρευνες για μετονομασίες τοπωνυμίων σε επιμέρους νομούς ή περιοχές κυρίως με ιστορική και πολιτισμική οπτική (βλ. μεταξύ άλλων για τη Φλώρινα Σολάκη & Βαμβακίδου 2013· για τη Θράκη Παπαδοπούλου υπό έκδ.), είναι αναγκαία η διακλαδική γλωσσολογική προσέγγιση του ζητήματος, που προβλέπει τη συνδυαστική μορφολογία, την ετυμολογία, την κοινωνιογλωσσολογία και την εθνογλωσσολογία (Καραντζόλα & Φλιάτουρας υπό έκδ.). Απουσιάζει, όμως, μια αμιγώς γλωσσολογική και ποσοτικοποιημένη πανελλαδική στατιστική έρευνα, που θα μπορούσε να ενισχύσει με δεδομένα την παραπάνω προοπτική.

Επομένως, ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει την πανελλαδική στατιστική ανάλυση των μετονομασιών των ελληνικών οικωνυμίων (κατοικημένες περιοχές) αφενός με βάση την ετυμολογία τους (ελληνικά και ξενικά: τουρκικά, σλαβικά, αρβανίτικα, αρωμουνικά, βενετσιάνικα) και τους μηχανισμούς μετονομασίας (αντικατάσταση, απόδοση, μετάφραση, παρετυμολογία, παλαιωνυμιοποίηση) και αφετέρου σε ιστοριογεωγραφικό επίπεδο, κατά συσχέτιση δηλαδή των γλωσσών, των μηχανισμών μετονομασίας και των εποχών μετονομασίας με τα γεωγραφικά διαμερίσματα. Τα συμπεράσματα θα είναι τόσο γλωσσικά σε σχέση με την τεχνητότητα/ρυθμιστικότητα της γλωσσικής αλλαγής όσο και εξωγλωσσικά για τη σχέση γλώσσας και γλωσσικής πολιτικής, εθνογλωσσολογίας και ιστορίας.

2. Μεθοδολογία

Η έρευνα βασίστηκε στην ηλεκτρονική αποδελτίωση του Ετυμολογικού λεξικού των νεοελληνικών οικωνυμίων του Χ. Συμεωνίδη (2010) από φοιτητές του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στο πλαίσιο του μαθήματος Ονοματολογία (2017–2018) με επιβλέποντα τον Α. Φλιάτουρα. Το συγκεκριμένο λεξικό επιλέχθηκε, διότι προσδίδει λόγω των ετυμολογιών ετυμολογική προοπτική στην έρευνα και περιλαμβάνει όλες τις μετονομασίες των οικωνυμίων από το 1910 μέχρι το 2010 κυρίως με βάση την πιο έγκυρη διοικητική πηγή, τα

Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων του Υπουργείου Εσωτερικών.

Η μελέτη είναι συγχρονικά προσδιορισμένη και οπισθοχωρητική, δηλαδή αφορά μόνο τα οικωνύμια που επιβίωσαν μέχρι σήμερα και όχι όσα χάθηκαν ή απορροφήθηκαν από άλλα, ακριβώς επειδή θέλουμε να συνδέσουμε τη στατιστική αποκλειστικά με το σύγχρονο γλωσσικό τοπίο. Επίσης, αφορά τις μετονομασίες μετά τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους. Αποκλείστηκαν από την έρευνα μετονομασίες που αφορούν απλές μορφολογικές αλλαγές, όπως λογιοποιήσεις, λ.χ. *Καλοχώρι* → *Καλοχώριον*, και φυσικά συνυπολογίστηκαν οι πολλαπλές μετονομασίες κάποιων οικωνυμίων. Τονίζουμε για την αξιοπιστία της έρευνας ότι μετά το 2010 είναι ελάχιστες οι μετονομασίες (πρβ. σχέδιο *Καλλικράτης* που οδήγησε κυρίως στη δημιουργία υπερώνυμων δήμων με συνενώσεις). Επομένως, η έρευνα αφορά τη συντριπτική πλειονότητα των μετονομασιών στο πλαίσιο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

3. Οι μετονομασίες στα τοπωνύμια

Οι μετονομασίες των τοπωνυμίων ανήκουν στη λεγόμενη τεχνητή ή ρυθμιστική γλωσσική αλλαγή, καθώς ενεργοποιούνται συνήθως από ιστοριοπολιτικούς, ψυχολογικούς και γλωσσικούς παράγοντες ως αποτέλεσμα παρέμβασης, ιδεολογίας και γλωσσικής πολιτικής και όχι κατά φυσική εξέλιξη. Είναι ισχυρό εργαλείο στη διάθεση των κρατών-εθνών για την οικειοποίηση και την εθνικοποίηση εδαφών, συνιστούν ένα παραγωγικό φαινόμενο σε διεθνές επίπεδο, όπως λ.χ. στα Βαλκάνια, ενώ έχουν γίνει ακόμα και προσπάθειες για τη δημιουργία ενός καθολικού θεωρητικού μοντέλου μετονομασίας τοπωνυμίων με βάση τον δρόμο, το γεωπολιτικό πλαίσιο και τους μηχανισμούς αλλαγής (για περισσότερες πληροφορίες και βιβλιογραφικές αναφορές, βλ. Καραντζόλα & Φλιάτουρας υπό έκδ.).

Η μετονομασία ως τεχνητή αλλαγή είναι δυνατή λόγω της ιδιοσυγκρασιακής αναφορικής λειτουργίας των τοπωνυμίων ως κυρίων ονομάτων (βλ. μεταξύ άλλων Marmaridou 1991), εφόσον έχουν εθνογλωσσολογικές/ψυχολογολογικές συνυποδηλώσεις και συμβολική λειτουργία και αποτυπώνουν τους σχεδιασμούς της κυρίαρχης ομάδας (πρβ. τη μεταφορά τοπωνυμίων από πρόσφυγες, λ.χ. *Νέα Σαμφούντα*). Επίσης, συχνά η αλλαγή αφορά όχι μόνο την τροποποίηση της μορφής / του τύπου αλλά και της αναφοράς. Οι μηχανισμοί κατά σειρά βαθμού παρέμβασης στον τύπο είναι οι εξής: (α) *μετάφραση*· (β) *απόδοση* (μερική μετάφραση και/ή μορφολογική προσαρμογή)· (γ) *παρετυμολογία*· (δ) *παλαιωνυμιοποίηση* (επαναφορά παλαιότερου ελληνικού τοπωνυμίου)· και (ε) *αντικατάσταση* (για παραδείγματα βλ. Ενότητα 4 και για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καραντζόλα & Φλιάτουρας υπό έκδ.).

Η πρώτη διαδικασία μετονομασίας οικωνυμίων μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους έγινε με το Διάταγμα της 3.4.1833, *Περί της διαιρέσεως του Βασιλείου και της διοικήσεως αυτού*, που αφορούσε τη λογιοποίηση τύπων και τον εξελληνισμό ξένων τοπωνυμίων λόγω της θεωρίας του Φαλμεράιερ, λ.χ. *Διακοφτό* > *Διακοπτόν*, *Σπέτσες* → *Τιπάρηνον*, *Βοστίτσα* → *Αίγιο*. Συγκεκριμένα, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος (Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 125) Βασιλικό Διάταγμα, ύστερα από εισηγητική έκθεση του Υπουργού Εσωτερικών, Νικολάου Λεβίδη, προς τον τότε Βασιλέα Γεώργιο Α', με το οποίο αποφασίστηκε η σύσταση επιτροπής για τη μελέτη των τοπωνυμίων της χώρας. Η επιτροπή είχε ως έργο την αντικατάσταση των "βάρβαρων" ξενικών αλλά και των

“κακόφωνων” ελληνικών τοπωνυμίων, με το αιτιολογικό ότι “ενοχλούν το γλωσσικό συναίσθημα, έχουν αρνητική μορφωτική επήρεια και δημιουργούν ψευδή υπόνοια για την καταγωγή των πληθυσμών”. Από το 1909 και μέχρι το 1974 λειτουργεί ένα οργανωμένο σχέδιο μετονομασιών από επιτροπές μετονομασίας. Οι πιο μαζικές, δραστικές και ελληνοκεντρικές προσπάθειες μετονομασιών έγιναν μετά τη Συνθήκη της Λοζάνης (1923) κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1920–1929, αλλά και σε εποχές δικτατοριών (Πάγκαλου, Μεταξά και Παπαδόπουλου) και επί κυβερνήσεων Παπάγου και Κων. Καραμανλή (1950–1957). Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1912 μέχρι και το 1977 σχεδόν κάθε χρόνο είχαμε μετονομασίες,¹ που συνήθως δημοσιεύονταν σε ΦΕΚ, με βασικότερες τις μετονομασίες το 1915, το 1924, το 1926–1929, το 1931, το 1940, το 1953, το 1955, το 1957 και το 1967.

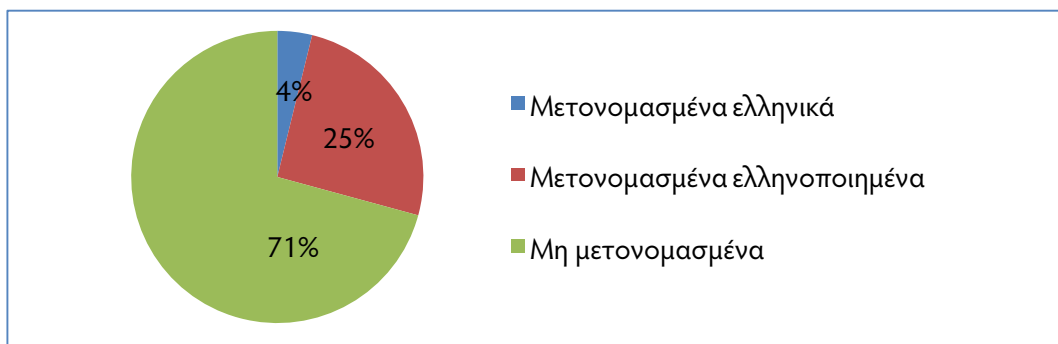
4. Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση βασίζεται σε συνολικά 3.710 μετονομασίες. Από τα οικωνύμια που μετονομάστηκαν το 87% ήταν ξενικά, λ.χ. *Ισλαμλή* (τουρκικό) → *Κοίλα*, τα (1927) (Νομός Λακωνίας), και το 13% ελληνικά, λ.χ. *Κουτουμού* → *Σύνορα* (1928) (Νομός Κοζάνης). Επομένως, η συντριπτική πλειονότητα των μετονομασιών αφορούσε ξενικά οικωνύμια.

Διάγραμμα 1: Κατανομή ελληνικών και ξενικών οικωνυμίων

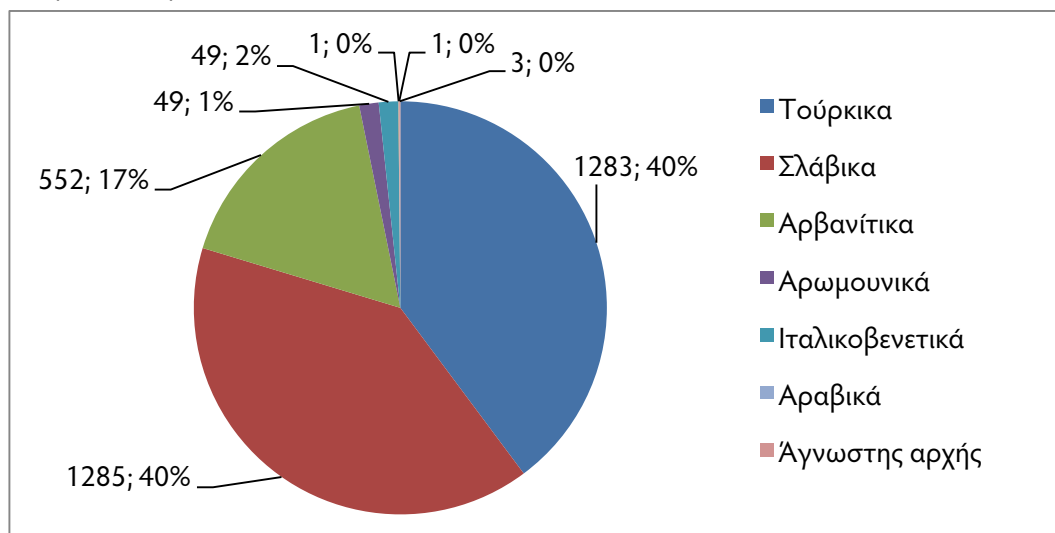
Όσον αφορά τον αντίκτυπο των μετονομασιών, από τα 12.961 οικωνύμια το 71% διατηρήθηκε, το 29% μετονομάστηκε, από το οποίο το 25% ελληνοποιήθηκε. Είναι σαφές, λοιπόν, ότι οι μετονομασίες στόχευαν κυρίως στην ελληνοποίηση.

Διάγραμμα 2: Κατανομή ελληνοποιημένων οικωνυμίων

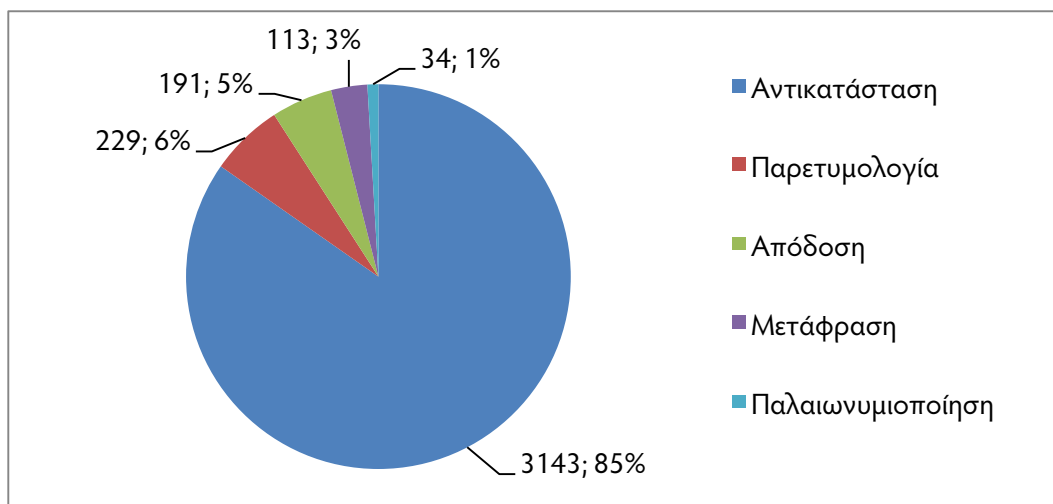
¹ Μετονομασίες οικωνυμίων έγιναν τις εξής χρονολογίες: 1913, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1934, 1936, 1940, 1941, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1970, 1971, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1981, 1984, 1987, 1991, 1994, 1997.

Αν εστιάσουμε στις μετονομασίες ξενικών οικωνυμίων, παρατηρούμε ότι το 40% εκκινεί από τουρκικά οικωνύμια, λ.χ. *Κιρ-Σατζά* → *Μεσούννη* (1924· Νομός Ροδόπης), το ίδιο ποσοστό, δηλαδή 40% από σλαβικά, λ.χ. *Σανδοβίτσα* → *Μάρμαρα* (1928· Νομός Ιωαννίνων), και το 17% από αρβανίτικα, λ.χ. *Κασνέσι* → *Αγία Μαρίνα*. Οι υπόλοιπες ετυμολογικές κατηγορίες δεν έχουν αξιοσημείωτη κατανομή, δηλαδή τα αρωμουνικά, λ.χ. *Τσιότι* → *Φαρκαδών* (1955· Νομός Τρικάλων), τα ιταλοβενετικά, λ.χ. *Καστελλόριζο* → *Μεγίστη* (1957· Νομός Δωδεκανήσου) και τα αραβικά, λ.χ. *Μαμαλούκα* → *Μυγδαλιά* (1928· Νομός Αχαΐας). Επομένως, οι μετονομασίες άλλαξαν κυρίως τα σλαβικά και τα τουρκικά οικωνύμια, τα οποία ούτως ή άλλως ήταν περισσότερα.

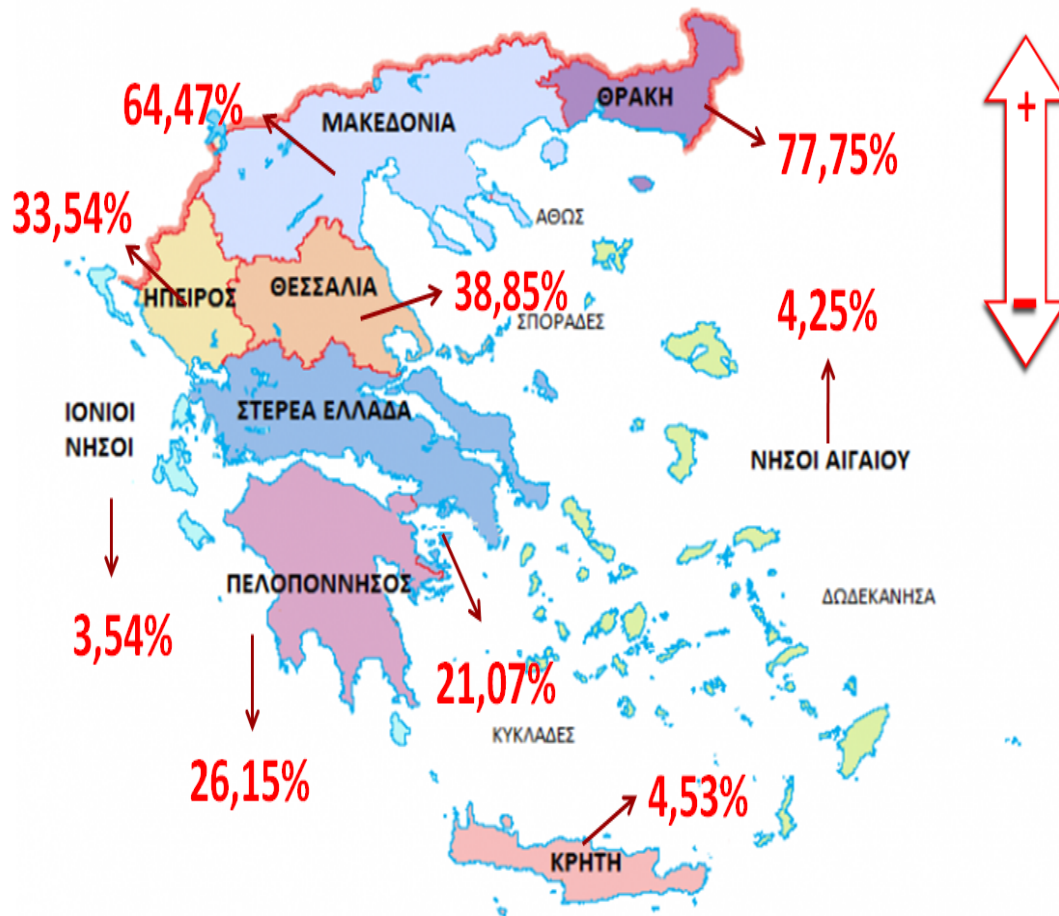
Διάγραμμα 3: Κατανομή μετονομασιών ξενικών οικωνυμίων

Σε επίπεδο μηχανισμών μετονομασίας, το ενδιαφέρον είναι ότι στη συντριπτική πλειονότητα, δηλαδή σε ποσοστό 85%, έγιναν μέσω αντικατάστασης, λ.χ. *Λοχάνιστα* → *Ανατολική* (1928· Νομός Ιωαννίνων). Οι υπόλοιποι μηχανισμοί, δηλαδή η παρετυμολογία, λ.χ. *Κάλφας* → *Κάλχας* (1924· Νομός Ροδόπης), η απόδοση, λ.χ. *Κερεσλή* → *Κερασιά* (1928· Νομός Ροδόπης), η μετάφραση, λ.χ. *Φενέρ* → *Φανάριον* (1924· Νομός Ροδόπης), και η παλαιωνυμιοποίηση, λ.χ. *Γκιουμουλτζίνα* → *Κομοτηνή* (1924· Νομός Ροδόπης), έχουν πολύ χαμηλή κατανομή σε γενικό πανελλαδικό επίπεδο.

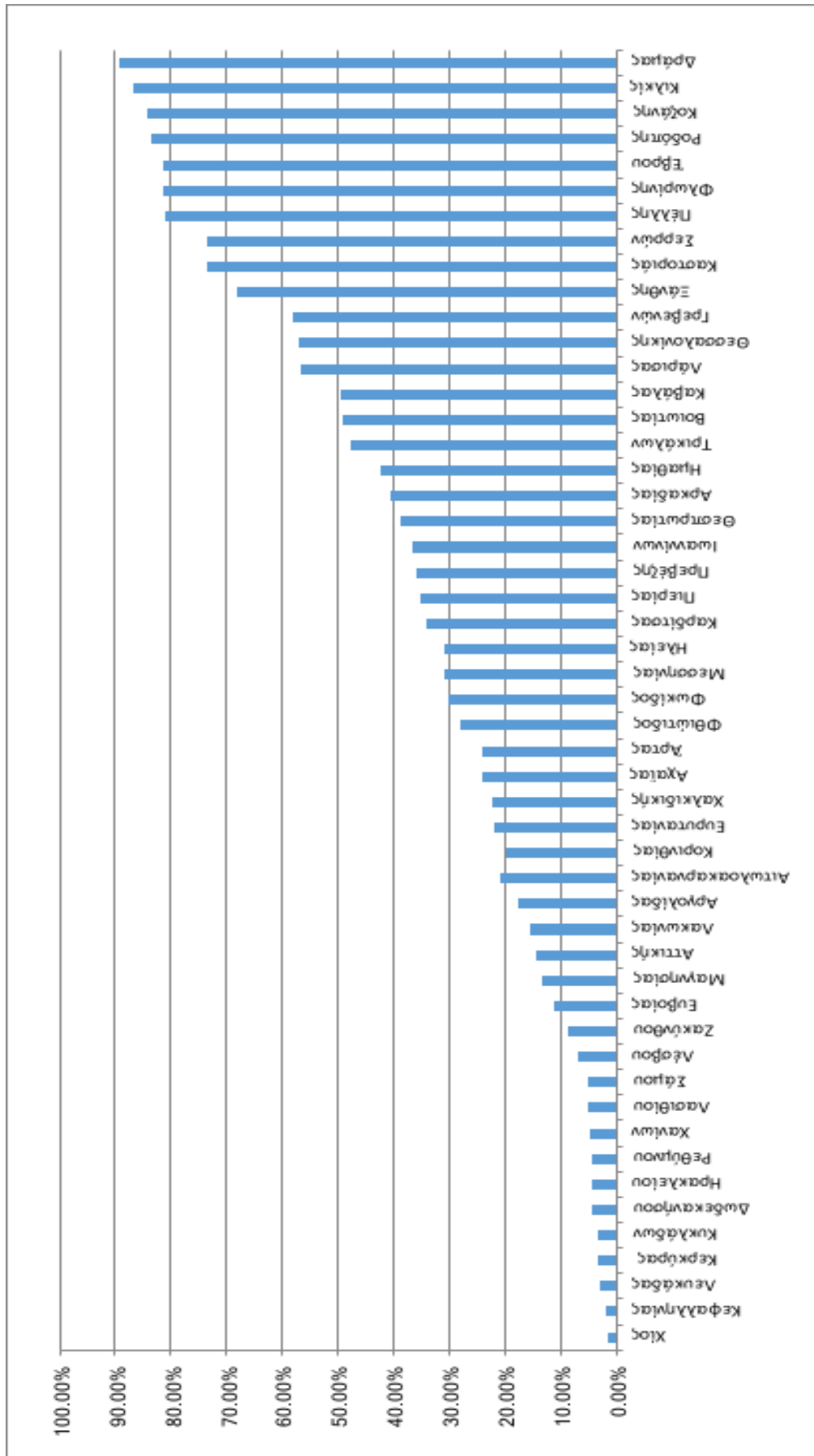
Διάγραμμα 4: Κατανομή μηχανισμών μετονομασίας

Στα γεωγραφικά διαμερίσματα παρατηρείται ανισομερής κατανομή: Συγκεκριμένα, στη Θράκη μετονομάστηκε το 77,75%, στη Μακεδονία το 64,47%, στην Ήπειρο το 33,54%, στη Θεσσαλία το 38,85%, στη Στερεά Ελλάδα το 21,07%, στην Πελοπόννησο το 26,15%, στα Ιόνια Νησιά το 3,54%, στην Κρήτη το 4,53% και στα Νησιά του Αιγαίου το 4,25%. Επομένως, το ποσοστό μετονομασιών είναι αυξητικό από νότο προς βορρά και από δύση προς ανατολή, δηλαδή συνδέεται με τα βόρεια και βορειοανατολικά σύνορα της χώρας, όπως προβλέπεται βάσει των ιστορικών συνθηκών (λ.χ. βαλκανικοί πόλεμοι, μικρασιατική καταστροφή, ανταλλαγή πληθυσμών, προσάρτηση/απώλεια εδαφών), που πυροδότησαν τον εκκαθαρισμό των οικωνυμίων, τα οποία προέρχονταν από γλώσσες γειτονικών λαών.

Διάγραμμα 5: Κατανομή μετονομασιών ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

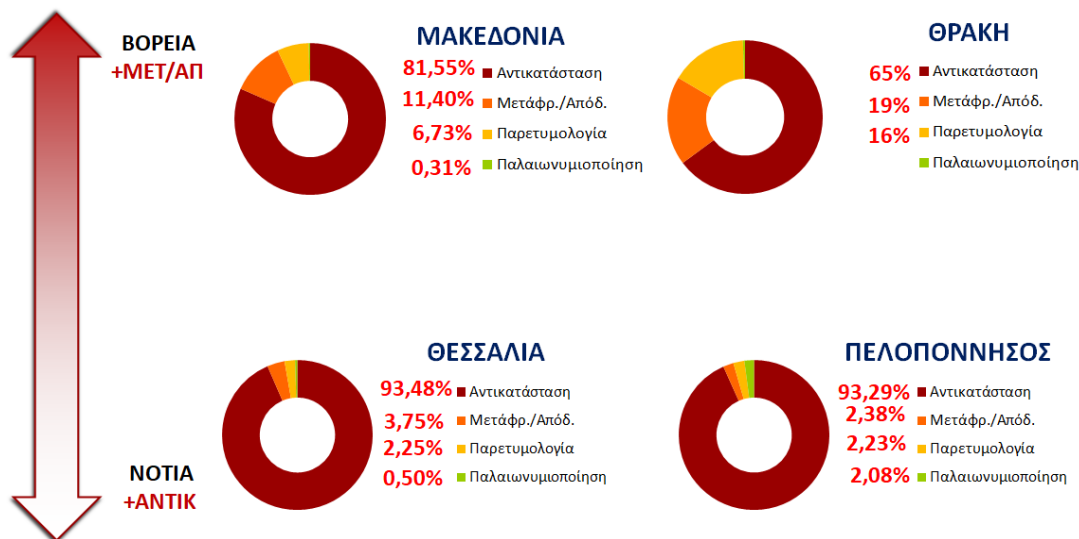
Σε επίπεδο νομών, την αριθμητική υπεροχή μετονομασιών οικωνυμίων πανελλαδικά κατέχει ο Νομός Κοζάνης με 189 μετονομασίες, ενώ τη χαμηλότερη οι Νομοί Λευκάδας και Χίου με μόλις 2 μετονομασίες. Αν όμως εφαρμόσουμε την αναλογική κατανομή των 52 νομών, δηλαδή το ποσοστό των μετονομασιών σε σχέση με τον συνολικό αριθμό οικωνυμίων ανά νομό, τότε το ρεκόρ κατέχει ο Νομός Δράμας, όπου μετονομάστηκε το 89,23% των συνολικών οικωνυμίων, και έπονται οι Νομοί Κιλκίς με 86,85%, Κοζάνης με 84,37%, Ροδόπης με 83,59% και Έβρου με 81,56%.

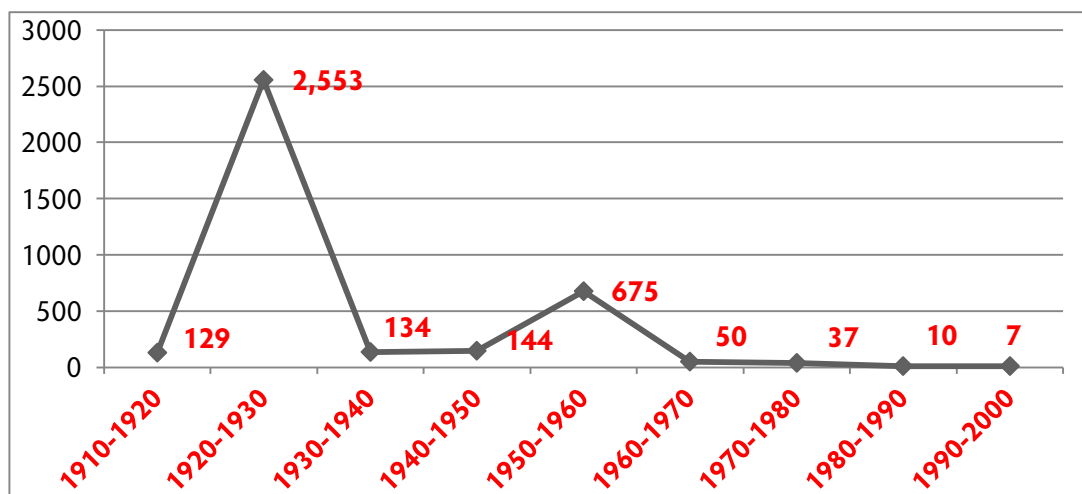
Διάγραμμα 6: Κατανομή μετονομασιών ανά νομό

Αντίθετα, η χαμηλότερη αναλογική κατανομή εντοπίζεται στον Νομό Χίου με ποσοστό μόλις 1,60% και ακολουθούν οι Νομοί Κεφαλληνίας με 1,74%, Λευκάδας με 2,81%, Κερκύρας με 3,36% και Κυκλάδων με 3,41%. Προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε το μεγαλύτερο ποσοστό μετονομασιών του Νομού Δράμας στη χώρα, μπορούμε ίσως να το αποδώσουμε στο γεγονός ότι διαθέτει και πολλά τουρκικά και πολλά σλαβικά οικωνύμια λόγω του γεωγραφικού σημείου, τα οποία μετονομάστηκαν κατά 57% και 36% αντίστοιχα και μάλιστα με τον πιο δραστικό μηχανισμό, την αντικατάσταση κατά 82%. Επίσης, αν διατρέξουμε τις μετονομασίες ανά γεωγραφικό διαμέρισμα, τότε παρατηρούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό τουρκικών μετονομασιών σημειώνεται στη Θράκη με 95,81%, των σλαβικών στην Ήπειρο με 53,42% και των αρβανίτικων στην Πελοπόννησο με 31,89%. Εύλογα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι υπήρχε σύνδεση ετυμολογικής κατηγορίας με συγκεκριμένα γεωγραφικά διαμερίσματα. Το ίδιο συμπέρασμα συνάγεται αν ερευνήσουμε τις μετονομασίες με βάση την ετυμολογική κατηγορία ανά νομό. Συγκεκριμένα, το υψηλότερο ποσοστό τουρκικών μετονομασιών σημειώνεται στον Νομό Ροδόπης, όπου μετονομάστηκε το 99,36% των τουρκικών οικωνυμίων, ενώ το υψηλότερο ποσοστό σλαβικών μετονομασιών σημειώνεται στον Νομό Ιωαννίνων (67,22%), αρβανίτικων στον Νομό Ηλείας (44%), αρωμουνικών στον Νομό Τρικάλων (13,22%) και ιταλοβενετικών στον Νομό Δωδεκανήσου (50%).

Όσον αφορά τους μηχανισμούς μετονομασίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα, παρατηρούμε ότι η αντικατάσταση εφαρμόστηκε στη συντριπτική πλειονότητα των μετονομασιών στη Θεσσαλία και στην Πελοπόννησο, ενώ αντίθετα, στη Μακεδονία και ειδικά στη Θράκη αρκετή επίδοση είχαν και οι μηχανισμοί της μετάφρασης και της απόδοσης, πιθανόν για πρακτικούς λόγους, εξαιτίας της ύπαρξης δίγλωσσων πληθυσμών. Παρόμοια εικόνα καταδεικνύουν και οι υψηλότερες κατανομές ανά νομό. Για παράδειγμα, η αντικατάσταση προτιμήθηκε στον Νομό Κοζάνης με ποσοστό 84,65%, η απόδοση στον Νομό Έβρου με ποσοστό 13,69%, η μετάφραση και πάλι στον Νομό Έβρου με ποσοστό 8,05%, η παρετυμολογία στον Νομό Ροδόπης με ποσοστό 18,35% και η παλαιωνυμιοποίηση στον Νομό Αχαΐας με ποσοστό 3,14%.

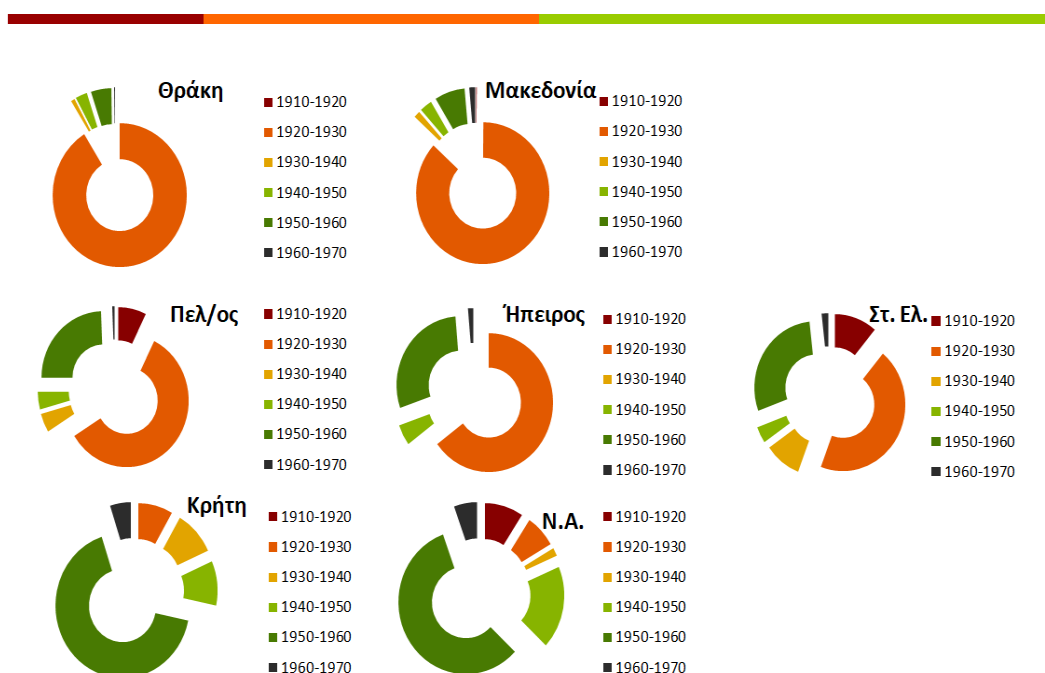
Διάγραμμα 7: Κατανομή μηχανισμών μετονομασίας ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

Διάγραμμα 8: Χρονολογική κατανομή των μετονομασιών

Όσον αφορά τις περιόδους μετονομασιών, αυτές έγιναν τη δεκαετία του 1920 λόγω της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1913), του Νεϊγύ (1919) και της Λοζάνης (1923) και στη δεκαετία του 1950 λόγω της προσάρτησης της Δωδεκανήσου (1947) και του μακεδονικού ζητήματος. Οι πρωθυπουργοί που επιμελήθηκαν τις υψηλότερες κατανομές μετονομασιών ήταν ο Ζαΐμης και ο Βενιζέλος (1915–1930), ο Μεταξάς (1940) και ο Παπάγος και ο Καραμανλής (1955–1961).

Στο τελευταίο διάγραμμα διαπιστώνουμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των μετονομασιών στη Θράκη και στη Μακεδονία έγιναν μεταξύ 1920–1930, ενώ στην Κρήτη και στα νησιά του Αιγαίου έγιναν τη δεκαετία του 1950 και του 1960. Η Πελοπόννησος, η Ήπειρος και η Στερεά Ελλάδα εμφανίζουν κατανομημένη στις δύο παραπάνω δεκαετίες ισόποσα ποσοστά μετονομασιών.

Διάγραμμα 9: Χρονολογική κατανομή των μετονομασιών ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

5. Συμπεράσματα

Η ποσοτικοποίηση επιβεβαιώνει την ερμηνεία και την ιστορία των μετονομασιών των οικωνυμίων και καταδεικνύει τη δραστηριότητα της αλλαγής. Η εκκίνηση των μετονομασιών αφορά κυρίως τα ξενικά τοπωνύμια με έμφαση στα τουρκικά, τα σλαβικά και τα αρβανίτικα. Το 1/3 των σημερινών οικωνυμίων μετονομάστηκε και το 1/4 ελληνοποιήθηκε. Η βασική στρατηγική/πρακτική μετονομασίας είναι η αντικατάσταση, αν και στη Μακεδονία και τη Θράκη η μετάφραση, η απόδοση και η παρετυμολογία έχουν μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με τα νοτιότερα διαμερίσματα, πιθανόν για πρακτικούς λόγους (δίγλωσσοι πληθυσμοί). Επίσης, οι νομοί στα βόρεια και στα ανατολικά σύνορα εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά μετονομασιών. Παράλληλα, αποδεικνύεται ο τεχνητός χαρακτήρας της τοπωνυμικής γλωσσικής αλλαγής ως αποτέλεσμα μετονομασιών, που οδηγεί σε μορφ(ολογ)ική αλλαγή συνήθως με αναφορικό αναβαπτισμό. Οι μετονομασίες είναι αποτέλεσμα ιδεολογίας και γλωσσικής πολιτικής βάσει ιστορικών δεδομένων. Οι πρακτικές/στρατηγικές μετονομασίας σε εθνικό/κεντρικό επίπεδο (υψηλή ορατότητα) έχουν ως στόχο την ελληνοποίηση στο πλαίσιο της εθνικοποίησης του χώρου (βλ. Καραντζόλα & Φλιάτουρας υπό έκδ.). Παραμένει όμως υπό έρευνα ένα βασικό ερώτημα: σε τοπικό επίπεδο (χαμηλή ορατότητα) ποια τοπωνύμια χρησιμοποιούνται, τα παλαιά ή τα νέα, και από ποιες κοινωνικές ομάδες; Μια τέτοια ερευνητική προοπτική απαιτεί επιτόπιες έρευνες και ειδικές στατιστικές μελέτες ποιοτικής ανάλυσης βάσει κοινωνιογλωσσικών μεθόδων και μέτρησης της συχνότητας χρήσης.

Βιβλιογραφία

- Καραντζόλα, Ε. & Α. Φλιάτουρας. Υπό έκδ. “Οι μετονομασίες των τοπωνυμίων ως περίπτωση ρυθμιστικής/τεχνητής γλωσσικής αλλαγής”, στο Χ. Τζίτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Ελληνική ετυμολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη).
- Marmaridou, S. 1991. *What's So Proper about Names? A Study in Categorization and Cognitive Semantics*. Αθήνα: Παρουσία (Σειρά Μονογραφιών Παρουσία 15).
- Παπαδοπούλου, Ε. Υπό έκδ. “Παρατηρήσεις στις μετονομασίες των τοπωνυμίων της Θράκης”, στο Διεθνές Συνέδριο “Η ‘Ιστορική Θράκη’ υπό το πρίσμα των εθνογλωσσολογικών μελετών” (Κομοτηνή, 6–8 Οκτωβρίου 2017).
- Σολάκη, Α. & Ι. Βαμβαχίδου. 2013. “Μετονομασίες οικισμών στην περιοχή της Φλώρινας στις αρχές του 20ού αιώνα: ιστορικές αναγνώσεις”. *Ιδρυματικό Αποθετήριο Ολυμπιάς* 25 [11]. <<http://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/25020>>
- Συμεωνίδης, Χ. 2010. *Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικωνυμίων*. Λευκωσία & Θεσσαλονίκη: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.

Λέξεις-κλειδιά: ποσοτικοποίηση, μετονομασία οικωνυμίων, μηχανισμοί μετονομασίας, γλωσσική πολιτική, τεχνητή γλωσσική αλλαγή